

MIHEZ NEM KELL TÖRTÉNETTUDÓSNAK LENNI?

Tételezzük fel, hogy valaki szerint csak négyyszögletes asztalokról esnek lefelé a poharak és evőeszközök; kerek asztalokról a lesodrott tárgyak felfelé zuhannak. E képtelen teória elkövetőjét egy nagy tekintélyű személyiség megvédi, mondván, hogy ő az illető „a természettudomány olyan kérdéseibe bonyolódott bele, amelyeknek a megválaszolása fizikusok tárgyszerű, elmélyült tanulmányainak lehet a feladata”.

Rábészéltem magam arra, hogy ne bonyolódjak bele a Püski-vitába. Kanyarokban gazdag történelmünk gondoskodott arról, hogy csaknem minden közéleti szereplő fejére lehessen borítani néhány bilit, nem is üres állapotban, azért, amit valaha írt vagy mondott, illetve azért, amit nem írt és nem mondott, amikor kellett volna. A bűnök és mulasztások súlya nagyon is különböző, és főként nagyon eltér egymástól az emberek viszonya múltjukhoz, levitézlett eszményeikhez. Mégis úgy véltem, hogy a mostani időszakban nem helyes az ország demokratikus átalakulását, erkölcsi és gazdasági újjáteremtését szorgalmazó erők amúgy is ingatag egységét egy sületlenség körül kirobant csetepatéval megbontani.

Sajnos a Hitel 89/2 számában megjelent **Püski ürügyén?** címen egy cikk, mégpedig a főszerkesztőnek, Bíró Zoltánnak a tollából. Ezt az írást — tekintettel a szóban forgó lap és szerző társadalmi súlyára — már nem bírom szó nélkül hagyni. Bíró szerint Püski Sándor „rövid válaszában a XX. századi magyar történelem olyan kérdéseibe bonyolódott, amelyeknek a megválaszolása történészek tárgyszerű, elmélyült tanulmányainak lehet a feladata . . .” Mik ezek a kérdések? Püski azt állítja, „hogy a háborúba is azért kellett belépünk, és 42–43-ban azért nem léphettünk ki időben, nehogy a német megszállást és ezzel együtt a zsidóság végzetét provokáljuk, mert akkor mi lesz a nyolcszázézer magyarországi zsidóval.” (Magyar Hírlap, 1988. december 7.) Valóban csak tárgyszerű és elmélyült történelmi kutatás döntheti el, miféle geopolitikai, társadalmi, történelmi, ideológiai és szubjektív okok milyen arányú keveredése okozta, hogy beléptünk a háborúba, és nem ugrottunk ki idejében belőle. Ahhoz viszont nincs szükség kutatásra, hogy Püski állításáról megállapítsuk: antiszémista tartalmától függetlenül egyszerűen csacsiság. Horthy Magyarországa épp úgy nem a zsidók megmentése végett lépett be a háborúba, mint ahogy a tárgyak sem felfelé esnek. Ezért aztán az is csacsiság, hogy a többi 14 millió magyar mindmáig a Horthy-korszak zsidómentő politikájának következményeit nyögi. Ahhoz sem kell tárgyszerű és elmélyült történelmi kutatás,

hogy megállapítsuk: a zsidótörvényeket nem a zsidószervezetekkel egyetértésben, zsidómentés céljából hozták, „hogy a legnagyobb bajt, a közvetlen német beavatkozást elkerüljük”. Az 1919-es „szegedi gondolat” zsidóellenes kilengések közepette alapította meg a maga „keresztény-nemzeti” kurzusát, mely — tizennégy évvel Hitler hatalomra jutása előtt — az antiszemitizmust ideológiája középpontjába állította. A második zsidótörvényt „a szélsőjobboldal biztatására, a vele való versengés és egyezkedés jegyében hozták meg, s eltűrték, hogy a végső engedménynek szánt törvényt a másik fél, csak kiindulópontnak és kezdetnek tekintse . . . Így a zsidók ellen való törvényhozás nem kifogta, hanem megdagasztotta a jobboldal vitorláiban a szelet, s nem elhárította a véres zsidóüldözés veszélyét, hanem „legális” formák között hozzászoktatta a magyar társadalmat a zsidóknak az emberi méltóság közös sáncaiból való kirekesztéséhez.” (Bibó István.) Ahhoz sem kell tárgyszerű és elmélyült kutatás, hogy minek minősítsük az olyan könyvkiadói (és publicisztikai) eljárást, mely az 1882-es tiszaezlári perben felmentett zsidókat 1944-ben, a krematóriumok füstjétől csak nem is köhintve (és még 1988-ban is) gyilkosoknak tünteti fel.

Egyetértek Bíró Zoltánnal: „vak indulatokból, gyűlölködésből és vádaskodásból sohasem szület meg a mindannyiunk által vágyott demokratikus Magyarország.” De szerencsémossa sem szolgálja ezt a célt. A Hitel belügye, hogy milyen viszonyt tart fenn Püski Sándorral. Aki Püski személye miatt megszakítja kapcsolatait a lappal, annak azon is el kellene tűnődnie, hogy hány olyan szerkesztővel került eddig kapcsolatba, amelyet nem érhet gáncs. Kulturális műhelyeink és szervezeteink élén találhatott volt nyilast, volt verőlegényt, feljelentőket, renegátokat, minden rendű és rangú tényérnyalót, elvtelen helyezkedőt; hány helyen publikálhatnánk, ha érvényesítenénk a tiszta morál magasztos szempontjait? Én magam a szerkesztőségeket, kiadóvállalatokat — mint intézményeket — mindig is olyan ellenséges vagy közönyös közegnek tekinttem, amelyet át kell törnöm, ha el akarom juttatni írásaimat az olvasókhhoz. Így hát az sem befolyásol, hogy a Hitel hitelét mennyire rontja ez vagy az a személy. Az viszont felbosszant, ha bárki és bárhol tudományos ranggal ruhazza fel a „meg nem gondolt gondolat”-ot, amelyet e cikkben udvariasan csacsiságnak neveztem.

Eörsi István

Rövid jegyzet egy vita végén

Abban igaza van **Eörsi Istvánnak**, hogy vannak igazságok, tapasztalatiak és erkölcsiek, melyeknek fel- vagy elismeréséhez nem kell tudósna lenni. A történelem tényei és folyamatai azonban sokrétűek és sokféle nézőpontból értékelhetők. Püski Sándor sem gondolhatta valóban komolyan, hogy az ország döntően a nyolcszázézer zsidó ember védelmében lépett be a második világháborúba, de **Eörsi István** sem állíthatja, hogy az akkori kormányzatban nem voltak olyan erők, amelyek igyekeztek meggátolni vagy legalább lehetőségeik szerint korlátozni azokat, akik — a németekkel együtt — a zsidósággal szembeni embertelenségek végrehajtására ilyen vagy olyan okokból készek voltak. Igenis voltak, akik igyekeztek elhárítani „a legnagyobb bajt”. Talán az sem tagadható, hogy ilyen megfontolások is léteztek te-

hát némelyek gondolkodásában, szavaik és tetteik mögött, amikor vállalták azokat a döntéseket, amelyek más helyzetben számukra is emberi képtelenségek lettek volna. Kényszerhelyzetben próbálták megfékezni az érlelődő jobboldali terrort, a nácizmus uralomra jutását. És vitatkozhatnánk még egyéb tényekről is, Püskivel kapcsolatban. Ezt a vitát azonban folytassák le majd mások, ha akarják, egy jobb és magasabb korban.

Mi most abban értünk egyet **Eörsi Istvánnal**, hogy — miután írása közlésével eleget tettünk a lovagiasság szabályainak — most közös megállapodással lezárjuk ezt az áldatlan vitát. Vágyunk és szándékunk szerint egyszer s mindenkorra.

Bíró Zoltán